

Gyldendals nye Fransk-Dansk Ordbog

Ulla Gjedde Palmgren

Gyldendals Røde Fransk-Dansk Ordbog. Af N. Chr. Sørensen. 10. udgave ved Else Juul Hansen. København: Gyldendal A/S 2012. Tre-spaltet format, 1013 sider. Pris: 298 DKK.

1. En passioneret praktikers synsvinkel

Jeg har et passioneret forhold til ordbøger. Tænk, at to sprog med hvert deres utallige udtryksmuligheder gang på gang forsøges sat på formel, som om to kulturers ordskatte¹ stod i et 1:1-forhold til hinanden. Jeg bjergtages dagligt over intentionen.

Og tænk, at noget, der ligner et komplet sprogligt univers kan samles i én bog. Fantastisk!

Naturligvis befinder jeg mig ikke i en tilstand af konstant ekstase, men glæder mig i den daglige dont som oversætter over, at bogen findes, og at den forsøger at hjælpe mig til at finde den helt rigtige oversættelse af et ord eller et udtryk.

En ordbog er og bliver et nyttigt værktøj for enhver, der har brug for at kende et udenlandsk ords betydning på dansk.

2. Bog versus net

Lad os tage diskussionen med det samme. Nettet kan meget, som en ordbog ikke kan. En onlineordbog kan jævnligt opdateres, og

---

¹ Ordet "ordskat" findes ikke længere i DDO, men stadig i ODS. Når jeg alligevel vælger at bruge det, er det, fordi ordet (fra tysk "Wortschatz") rummer en glæde over sproget, som "ordforråd" i sin kedelige neutralitet ikke har.

mon ikke onlineordbøger også med tiden bliver mere interaktive, end de er i dag? Desuden er det hurtigere at søge et ord på nettet, som man umiddelbart efter kan plotte ind i sin tekst, end det er at sidde og bladre i en bog og lede efter en eller anden obskur figurativ betydning af et ord i forbindelse med et lige så mærkeligt adjektiv.

Når nu sandheden skal frem, benytter jeg ikke særligt ofte onlineordbøger – jeg foretrækker at google et ord, som jeg sætter ind i de sammenhænge, jeg påtænker at bruge det i, og så ser jeg, hvilke hit jeg får. Disse hit giver mig som regel viden nok til, at jeg kan deducere mig frem til ordets betydning på dansk. Det er en driftssikker måde at arbejde på, navnlig hvis man tjekker udtrykket i en ordbog.

For ordbøger er på ingen måde overflødige. Jeg holder af dem, ordbøgerne. Og jeg mener ordbØGER. I en verden, hvor den fysiske bog – og ikke mindst fagbøger og i endnu højere grad opslagsværker – dagligt erklæres for skrantende, hensygnende, døende og i stille agoni, kan det virke frisk for ikke at skrive dumdristigt af Gyldendal at udgive en fysisk ordbog, men det er ikke desto mindre, hvad forlaget har gjort. Og jeg har ladet mig fortælle, at bogen sælger godt.

3. Helt konkret

3.1. Indbinding, papir og læsbarhed

Nu ligger denne nye udgivelse, 10. udgave, 1. oplag fra 2012 på mit bord.

En nyskabelse i forhold til den forrige udgave fra 1997 er overfladen: Den er lamineret, glat og lige til at tørre af, hvis en sjat te kommer på afveje. Lige modsat forrige udgaves stoflignende tekstur, der nærmest sugede pletter til sig.

Læsbarheden er forbedret i den nye udgave, idet der er valgt et mere hvidt papir, således at kontrasterne fremstår tydeligere. Det forekommer mig dog, at papiret er tyndere og af ringere kvalitet end den forrige udgaves.

3.2. Flere ord og udtryk

Volumenmæssigt er der sket meget: Nærværende udgave har 53.000 opslagsord og 42.000 udtryk og vendinger mod henholdsvis 45.000 opslagsord og 33.000 udtryk og vendinger i den forrige udgave. Det vil sige, at der forholdsmæssigt er kommet flere nye udtryk end nye ord, hvilket jeg ser som en øget fokus på sprog som kommunikation. Og præcis den hensigt giver ordbogsredaktør Else Juul Hansen udtryk for i forordet: “mange nye, moderne ordforbindelser har fundet vej til ordbogen, ligesom det uformelle talesprog er blevet kraftigere repræsenteret.” Denne redaktionelle prioritering falder helt i tråd med eksempelvis den seneste gymnasireforms betoning af det kommunikative fokus. Således kan man i Undervisningsministeriets Læreplaner for fransk i den første sætning under *Formål* læse denne hensigtserklæring, forklædt som en konstatering: “Gennem arbejdet med fransk sprog udvikler eleverne deres evne til at kommunikere på fransk.”

Det ser dog ud til, at vægtningen af talesprog og udtryk er sket på bekostning af “enkelte ældre udtryk med lav frekvens”, som er blevet frasortet. Nutidig sprogbrug og talesprog har en indlysende plads i en ordbog, men det er kortsigtet kun at tænke i nutidens flygtige sprogbrug og fjerne mindre hyppigt brugte ord (som på nudansk hedder *old school* og *outdatede*), fordi de ikke længere er en del af den mundtlige kommunikation. Hvad med læsere af Balzac eller oversættere af Proust? De har også brug for ordbøger med ord, der ikke nødvendigvis længere er en del af nutidstalesproget. Er det mon et pengespørgsmål eller et holdningsspørgsmål?

3.3. Ud med frankrigskortet

Og der er flere ændringer i forhold til den forrige udgivelse. Ud-gaven fra 1997 havde på de to forsatsblade et kort over Frankrig, og det var bekvemt lynhurtigt at kunne tjekke, hvor Saint-Nazaire eller Montélimar lå.

Der kan være flere grunde til, at man har fjernet kortet: En grund kunne være, at man skønner, at brugerne af ordbogen bedre og hurtigere kan søge diverse geografiske placeringer på nettet.

En anden kunne være, at man ved at fravælge et kort af Frankrig ønsker at signalere, at en fransk-dansk ordbog anno 2012 ikke længere er frankocentrisk vinklet, men dækker alle lande, hvor det franske sprog tales. Som sloganet fra TV5 Monde siger: *Le centre du monde est partout*. En imødekommelse af, at det franske sprog tilhører dem, der taler det. Dette modsiges dog delvist af en fortegnelse over franske departementer bagest i bogen. Det er efter min mening kuriøst af de samme to grunde, der kan forklare, at ordbogsredaktionen har strøget kortet over Frankrig: For det første er der tale om en type information, som man nemt kan få i mere udførlig version på nettet, og for det andet er valget af den oplysning netop udtryk for en frankrigsfikseret synsvinkel på det franske sprog, der er ude af trit med tiden.

Til gengæld – og det er en gave til den nye bruger af ordbogen – er der i den nye udgivelse en meget pædagogisk “Brugernøgle”, hvor man på en grafisk overskuelig måde får opbygningen i en ordbogsartikel forklaret til punkt og prikke. Brugernøglen, som altså tager udgangspunkt i personens behov, supplerer den usexede og kedeligt opstillede “Vejledning i bogens brug”. Men hvad den ikke har i form, har den i indhold, idet vejledningen i stedet for at være en indforstået liste over koder og tegn i en ordbog, er sprunget ud som rigtig prosa, der forklarer læseren, hvad der gemmer sig bag tegnene. Endnu en håndsrekning til førstegangsbrugeren.

Men hvor ville det være skønt, hvis Gyldendal næste gang – måtte den komme – ville lave en lidt mere appetitvækkende layout.

4. Ordforråd

Hvis vi kigger nærmere på ordene, ja, så er det naturligvis umuligt at komme rundt i alle hjørner med den plads, der er stillet til rådighed. Overordnet skal der lyde ros til Gyldendals ordbogsredaktion for den nye ordbog. I det følgende vil jeg stille skarpt på nogle få kategorier:

4.1. Det uformelle talesprog

Vi kan i stil med forordets ånd starte med det uformelle talesprog. Her var allerede den forrige udgave godt med. Hvis man tager ordet *bosses*, står der (*uformelt*) for 'arbejde'; i de forrige udgaver stod der ikke (*uformelt*) men T for at markere Talesprog. Parenthesen og hele ordet *uformelt* skrevet ud optager mere plads end T, men er til gengæld umiddelbart informativt for brugeren, hvis brugeren vel at mærke har kendskab til begrebet stilleje.

Og når det nu handler om den uformelle sprogbrug, så er der såvel i den nye udgave som i den forrige mange gode og uformelle ord såsom *kif-kif* 'hip som hap' og *toubib* 'læge', men oversættelserne af eksempelvis ordet *fric* burde have været opdateret: *gysser*, *grunker*, *stakater* er måske gloser, som sprogbrugere på 60+ kan tage i deres mund, men er ukendte blandt unge mennesker. De siger hellere *dollars*, *cash*, *bananer*, *bobs*.

I lighed med forrige udgave er der her medtaget en del verlan²,

² *verlan*, (dannet ved ombytning af stavelserne i fr. (*à l'envers* 'omvendt, bagvendt'), sprogbrug i fransk, hvor nye ordformer opstår ved stavelsesombytning, fx *tromé* af *métro*, *gareci* af *cigarette* og *gaitupor* af *portugais*; især brugt af unge i storbyernes forstadskvarterer og af rapmusikere. (Verlan, <http://www.denstordanske.dk>)

eksempelvis *meuf* (slang) for ‘dame’, ‘kvindemenneske’ og *keur* ‘ung nordafrikaner (el. araber)’ (2. generation af indvandrere fra Maghreb med fransk statsborgerskab). Nye er hunkønsformen af *keur*, *beurette*, samt *keuf* (uformelt) ‘strisser’, og *keum* (uformelt) ‘fyr’, ‘mand’, og det samme gælder *gonzesse* med en opdatering af betydningen: ‘dame’, ‘pige’, ‘kæreste’ og ikke som før ‘skvat’ om en mand. Karakteristikken (slang) ovenfor kan undre, da betegnelsen slang ikke længere findes i registeret over “Tegn og forkortelser” (mon ikke der er tale om en svipser?). Under alle omstændigheder kan det diskuteres, om virkelig *flic*, et andet uformelt men langt ældre ord for ‘strisser’ og *keuf* skal i samme kasse for uformelle ord. Det skal de måske, men jeg tænker, at en introduktion til det franske sprogs mange stillejer ville være en god idé.

4.2. Teknologi

Teknologi er et område, hvor det er en nærmest umulig opgave at holde trit med udviklingen. Tendensen er – trods den nu snart 20 år gamle Toubon-lov, der påbød, at der skulle findes franske termer for alle nye ord – at nye ord, specielt inden for it-teknologi, der nærmest alle er angelsaksiske, kommer til at hedde det samme på fransk, fx *tweet*, *e-learning* og *smartphone*. Disse ord er ikke med i den nye udgave, for de er først her i 2013 blevet accepteret som neologismer i Frankrig af ordbogsredaktionen på Petit Robert. I øvrigt var den forrige udgave fra 1997 rig på mange nye ord og udtryk fra internettets fødsel, dog ikke *courriel* ‘e-mail’ og *internaute* ‘internetbruger’, der først er med i denne udgave.

Et ord, man har måttet lede forgæves efter, er *chaîne de télévision par satellite*. Fænomenet satellitkanaler er dog af ældre dato, og ordet burde efter min mening have stået i den nye udgave.

4.3. Bæredygtig udvikling

Frankrig har, især inden finanskrisen satte en ny dagsorden, været meget optaget af ‘bæredygtig udvikling’, *le développement durable*. Dette udtryk findes ikke som opslag, men brugeren kan slå de to ord på hver for sig og selv slutte sig til, at det må betegne ‘bæredygtig udvikling’, især fordi første betydning af *durable* i den nye udgave er ‘bæredygtig’ – i forrige udgave var den oversættelsesmulighed henvist til tredjepladsen. Alligevel bør udtrykket i kommende udgaver få sit eget opslag, når nu Frankrig ligefrem har et *Ministère du développement durable*, og udtrykket giver 42 mio. hit på nettet.

Ordet *composteur* findes i den nye udgave af Fransk-Dansk Ordbog, men ikke i den nyeste – og det er mit gæt – mest brugte betydning. I ordbogen står 1. stempel (*til nummerering, datering*); stempelmaskine (*i bus, på stationer*) 2. (*typ*) vinkelhage. Men altså ikke “kompostbeholder”.

4.4. Politik og geografi

Ordbogen har fint mange nye og nyere begreber med såsom *pan-arabisme*. *UA* (Union Africaine) er desværre ikke med, selv om den Afrikanske Union blev stiftet helt tilbage i 2002 som afløser for *OUA* (Organisation de l’unité africaine), der således ikke findes mere, men står i den nye ordbog. Det skal naturligvis rettes i kommende udgaver. Til gengæld er *subsaharien* ‘vedr. Afrika syd for Sahara’ glædeligvis med i den nye udgave.

Kan man forlange af ordbogsredaktører, at de skal holde sig a jour med alverdens konflikter? Det kan man næppe, men polyhistorer i en vis forstand skal de være – hvad de jo også demonstrerer, at de er. Alligevel er eksistensen af Vestsahara ikke nået ind på Gyldendals ordbogsredaktion. *Le Sahara occidental* er et landområde, som siden 1975 har været genstand for politiske stridigheder. Det har endnu ikke officielt status af selvstændigt land, men bør dog

have en oversættelse med på vejen. Befolkningen kalder sig *peuple sahraoui*, adjektivet hedder 'sahrawisk' på dansk.

4.5. Lidt gastronomi og bric à brac

Opslaget *cassoulet* får oversættelsen 'ragout'. De dage er talte, hvor denne solide franske bonderet var en gastronomisk hemmelighed. Nu om dage får man smidt dansksprogede opskrifter på retten i nakken under navnet 'cassoulet'.

Ordet *besace* har ifølge den nye udgave såvel som i udgaven fra 1997 betydningen 'tværsæk; tiggerpose'. Imidlertid bruges *besace* blot som synonym for taske, jagttaske og især de lidt mere rummelige tasker, der har været på mode i de sidste godt 10 år. Et googleopslag gav 2,6 mio. hit.

4.6. Franske ord fra andre lande end Frankrig

Jeg har ikke fundet nogen 'frankofone' ord i den nye ordbog, hvilket ikke nødvendigvis betyder, at der ikke er nogen. Ord fra andre fransksprogede lande optræder ikke i stort antal i fransksprogede ordbøger, men udviklingen er ved at vende. Således kan man i årets udgave af *Le petit Robert 2013* finde udtryk fra Québec som fx *passer dans le beurre*, som betyder 'gå i kage' eller 'gå i fisk' eller 'mislykkes', samt *taxage*, et andet ord for *racket entre jeunes*, altså 'pengeafpresning' fx i skolen, ligesom der findes belgiske ord som *prépension* (*préretraite* på fransk) altså 'førtidspension'. For ikke at tale om ordet *belgitude*, stolthed over belgisk kultur, 'belgiskhed'. I den forbindelse kunne man nævne, at *négritude* måske kunne have en lidt mindre generel forklaring på dansk, end tilfældet er: 'afrikansk særpræg og kultur'. Det ville den franske digter og politiker fra Martinique, der lancerede begrebet i 1935, nok finde lidt for tamt. *Négritude* var en politisk og litterær bevægelse, der tog kampen op mod den franske assimileringspolitik for at fastholde og udvikle stoltheden og glæden over afrikansk kultur.

5. Hvad bringer fremtiden?

Der går nok en del år, inden Gyldendals Fransk-Dansk Ordbog atter udkommer i bogform, men derfor kan det alligevel være sjovt og interessant at kigge lidt ud i fremtiden. Og *Le Petit Larousse 2014*, der udkom allerede den 6. juni 2013, indeholder 150 nye ord, hvoraf mange er oprindeligt engelske ord: *cougar*, *botoxé*, *décomplexé*, *low cost*, *prioriser*, *flashmob*, *intifada*, *nori*, *texter* 'skrive sms'er', og endelig er *googliser* kommet ind i varmen. Og *verlan* for *louche*, *chelou*, 'mistænkelig, lusket'. Samt *lol* (laughing out loud). LOL!

Litteratur

- DDO = *Den Danske Ordbog* (2003-2005). <online: ordnet.dk/ddo>.
Dictionnaire Le Petit Robert (2013). Paris.
Gyldendals Røde Fransk-Dansk Ordbog (1997). 9. udgave ved Inge-Lise Dalager, under medvirken af Bruno Della Bartolomea, Henrik Lorentzen, Birgit Schlifer, Jørn Westengaard-Holm, i samarbejde med Romansk Institut, Københavns Universitet. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S.
Gyldendals Røde Fransk-Dansk Ordbog (2012). 10. udgave ved Else Juul Hansen. København: Gyldendal A/S.
Le Petit Larousse illustré (2014). Paris.
 ODS = *Ordbog over det danske Sprog* (1919-1956). <online: ordnet.dk/ods>.
 <uvm.dk/Uddannelser-og-dagtilbud/Gymnasiale-uddannelser/Studieretninger-og-fag/Fag-paa-stx/Fransk-stx> (august 2013).

Ulla Gjedde Palmgren
 oversætter, cand.mag.
 Nitivej 11
 DK-2000 Frederiksberg
 ullagjedde@gmail.com

Dette nummer af LexicoNordica har leksikografi og lingvistik i Norden som sit hovedtema. Temaet undersøger mulighederne for at bygge bro mellem de to discipliner således at de kan inspirere hinanden og være til gensidig nytte.

Udover de indledende tematiske bidrag indeholder tidsskriftet også to ikke-tematiske bidrag, et antal anmeldelser af leksikografiske produkter og metaleksikografiske værker samt meddelelser fra bestyrelsen for Nordisk Forening for Leksikografi.

Forslag om anmeldelse af et værk eller produkt sendes til tidsskriftets hovedredaktører eller til et af medlemmerne i redaktionskomitéen.

LexicoNordica
Udgivet af
Nordisk Forening for Leksikografi (NFL)
Trykkes med støtte af
Nordplus Nordiske Sprog

Tidsskriftet udkommer hvert år i november og udsendes til medlemmer af Nordisk Forening for Leksikografi. For ikke-medlemmer er prisen NOK 250.

Tidsskriftet kan bestilles hos:
NFL/Rikke Hauge
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
NO-0032 Oslo
Tlf. +47 95 88 38 20
E-post: rikke.hauge@sprakradet.no

- 1 · 1994 Nordiske ordbøger i et samfundsperspektiv
- 2 · 1995 Grammatik i bilingvale nordiske ordbøger
- 3 · 1996 Korpusbaseret leksikografi i Norden
- 4 · 1997 Ordbøger over små sprog i Norden
- 5 · 1998 Fagleksikografi i Norden
- 6 · 1999 Indvandrerordbøger i Norden
- 7 · 2000 Nordiske leksikografiske traditioner
- 8 · 2001 Ordbøger mellem de nordiske sprog
- 9 · 2002 Sprognormering i nordiske ordbøger
- 10 · 2003 Ordbogskritik i Norden
- 11 · 2004 Bilingval leksikografi i Norden
- 12 · 2005 Elektroniske ordbøger i Norden
- 13 · 2006 Historiske ordbøger i Norden
- 14 · 2007 Leksika og encyklopædier i Norden
- 15 · 2008 Ordbogsbrug i Norden
- 16 · 2009 Ordforbindelser i nordiske ordbøger
- 17 · 2010 Leksikografi og sprogteknologi i Norden
- 18 · 2011 Onomasiologiske ordbøger i Norden
- 19 · 2012 Betydningsbeskrivelser i nordiske ordbøger
- 20 · 2013 Leksikografi og lingvistik i Norden